

Kultuuriinimeste Kroonika

Jaan Kaplinski, Kadri Kõusaar. Kirjavahetus 2007–2021. Hea Lugu, 2023. 304 lk.

Kadri Kõusaar plaanib sõita Tartu taha, et teha Jaan Kaplinskiga Eesti Ekspressi Areeni lugu. Hoolimata Kaplinski pisukest puiklemisest sõidabki ning jääb Kaplinskiga kirjavahetusse 14 aastaks ja paneb kirjaded kokku raamatu.

„Mina ja Kaplinski” fenomen?

Mitte ainult. Mõlemal on teineteist vaja. Kaplinski kirjutab otsesõnu, kuidas on vaja ema kuju ja naise kuju veel õige mitmes võtmes. Kõusaar ei ole sel teemal nii otsene, aga kui mõtlen tema korduvalt refereeritud suhtele Hans H. Luigega, siis ehk on ikkagi mingit kuju vaja. Mentorit? Isakuju? Tarka vana meest?

Kõusaar võlub Kaplinski noore erudeeritud tüdrukuna, kes tsiteerib Pessoa, Bukowskit, zen-budiste, paljusid. Vaba assotsiatsiooniga meenub Tammsaare „Kuningal on külm”. Ka hillitsetud Tammsaare ihaldas noore neiu pooldavat hinge-soojust. Muhedalt võttes: Tammsaare pidas end kuningaks, kel on paraku külm, ja miks ka mitte. Ka Kaplinskil on luuletus „Üks kuningas oli kord maata”, kus kuningas ei saa maad, trooni ega krooni, aga surres saab need ometi kõik. Ja ehk on seegi kuningas Kaplinski ja tekst prohvetlik.

Kui ütlen Kroonika, kas siis raamat on kollane? Ei ole ja on. Kaplinski pihub, et ta mõtted Kõusaarest pole vaid platoonilised. Räägib prostituutidest ja meeste vajadusest ja et prostituudid nadivad tihti oma elu (ühe Tai tüdruku raamatu põhjal). Samal ajal jääb suhe platooniliseks. Kuigi kohutatakse korduvalt. Kaplinski maakodus, Kõusaare kodus Pärnus. Ja Kaplinskil

on teised suhted, Kõusaarel sel perioodil Alaska karukütt Thor, kellega Kaplinski samuti kohtub ja kellele sooje tervitusi saadab. Ei ole Kroonika? Kõik on *soft* ja hillitsetud, kultuurne.

Meeldivalt on Kaplinski ja Kõusaare läkitused erineva ja eri suuruses kirjaga (Kaplinskil on kiri suurem! Ma pole kindel, kas ta eluajal oleks sellega soostunud). Kujundaja Jan Garshneki nõks teha tekstid selgelt eristuvaks on hea, sest raamatut tahaks sirvida siit-sealt ja haarata kohe, kes kirjutab. Kuigi piisab ka paarist lausest, et mõista, kelle jutt jookseb. Kui Kaplinski ei tsiteeri pea kedagi (taoismist küll räägib, aga samuti otseste tsitaatideta), siis Kõusaare tekst kubiseb tarkadest viidetest, millele Kaplinski siivselt kaasa kiidab ja kummardab noorukese Kõusaare suure eruditsiooni ees – puistata ühes lauses Pessoa, teises Bukowskit.

Kas kirjutajad on edevad? Ei oska öelda. Ometi on juba esimese kolmandiku pealt selge, et vähemalt Kõusaar loodab, et asjast tuleb raamat. Ja tundub, et kui raamatu jagu kirjavahetust on valmis, siis kirjavahetus vaibubki. (Vahest olen ülekohtune ja Kadri tuli lihtsalt uus suhe ja lapsed ja elu sõitis sisse.)

Kõige selle juures on kroonikakirju lugeda huvitav ja hariv. Saab ülevaateid kultuurist ja kahe olulise kultuuriinimese maailmapildist, mis suuresti kattuvad. Väikesi lahknevusi on islami ja judaismi (semiitide) asjus: kui Kõusaar võib olla Iisraeli suhtes kriitiline, siis Kaplinskil lööb välja juudi veri, mis on pisut humoorikas, aga samal ajal igati tõsiselt võetav.

Möödamannes tuleb esile kurioosumeid. Kaplinski võib oodata tormi, hävingut, põlenguid, purustusi. Ja ilmselt vabaneb koormast, kui sellest räägib. Kõusaar kirjutab oma paanikahoogudest (ülikontrolliv ja rahulik filmilavastaja Kõusaar!). Arutletakse kultuuriinimeste üle, kellele imponeerisid natsid (Heidegger,

Cioran), ja jäädakse nende suhtes kõhklevaks.

Aastatepikkuse kirjavahetuse jooksul reisivad mõlemad laialt üle maailma. Kõusaar Iisraelis, Uus-Meremaal, Gazas, Alaskal. Kaplinski näiteks Peruus, Portugalis, Achilli saarel Iirimaa, Itaalias, Hispaanias jne. Ja igalt poolt kirjutatakse teineteisele. Armastuskirjad! Võin nii südamerahuga öelda. Kuigi Kaplinski kirjutab siiralt ka oma eesnäärmeoperatsioonist ja seksuaalsusega seotud komplikatsioonidest. Respekt! Kroonikas voodisse siiski ei jõuta, asi jääb poole vinna peale, aga see hoiabki teksti triklil.

On koloriitseid kurioosumeid ja mul on hea meel, et Kõusaar on taolised sisse jätnud (kunagi nudis totaalselt siledaks intervjuu, mille tegin temaga Teater. Muusika. Kinosse ja millest sai Kõusaare PR-tekst, aga tühja kah). Nii räägib Kõusaar, kuidas ta pidas kõne presidendi kutsel roosiaias, aga see sattus ajale, kui näljased kultuuriinimesed lasti söögi-joogi kallale ja keegi ei kuulunud Kõusaare ettevalmistatud kõnet. Rahvas tuli kutsuda korralt ja kui vaikus matsutades ja klõnksates saabus, esitas Kadri oma teksti uuesti. Filmilik! Ja lõbus, kuigi Kõusaar kujutab ennast ohvrina.

Kaplinski vahetab oma telefoninumbri, et meedia teda ei tüütaks igasugu kutsetega paneelidele ja konverentsidele ja jumal

teab kuhu. Kaplinski ei taha enam lugeda kirjandust, kui üldse veel midagi, siis populaarteadust (meenutab mulle vana Sass Suumanit, kel oli sama jutt). Kaplinski võiks Portugalis elades ise ette võtta reise Hispaaniasse, aga ta ostab paketid, mis on kallimad, sest siis ei pea ise logistikaga jamama – ei viitsi enam. Kroonikalikud detailid, samas kõnekad.

Kaplinski kirjutab neegritest, sest sõna *mustanahaline* on talle vastik. Pajatab sellest, kuidas seks ja usk on paratamatult seoses. Arutleb, milline on naise jaoks õige mees! Ja annab Kõusaarele selle kohta soovitusi. Samal ajal igatseb ta ise naist – Kõusaart. Eks Kaplinskigi ole feminist, nagu ütles enese kohta Mati Unt. Ühe sõnaga – paradokside ja kurioosumite puudust pole. Saab muiata või naerda, aga nutta mitte. Kuigi nüüd teame, et Kaplinski haigus ja surm kummitavad ridade taga. Nii on Zhuangzi ja taoismi kõrval juttu ka eutanaasia võimalikkusest.

Väike tähelepanek veel. Kaplinski tekst jookseb ludinamalt ja on välja paiskunud hingest, läbimõtlematu ja samal ajal selge. See reedab suurt kirjutamiskogemust. Kõusaare laused on mõneti mõttetihedamad, külluslikumad. Kumb on parem? Hingestatud *easy reading* või tihedus ja tsitaadirohkus? Ei tea.

PEETER SAUTER